

Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus

Pasi Pyöriä & Satu Ojala

ABSTRACT

Precarious work and increasing job insecurity

It is often argued that the labour market is plagued with increasing job insecurity, high unemployment, and worsening working conditions. These features are reflected in the ongoing discussion on precarious work. However, empirical macro-level evidence on precarious work remains incomplete. In this study we define and measure precarious work in Finland based on five variables that reflect both subjective and objective insecurity: overqualification, atypical employment contracts, experienced unemployment, the threat of dismissal or unemployment, and finally, the poor likelihood of finding a new job. The results are based on "The Quality of Work Life Surveys" from 1984, 1990, 1997, 2003 and 2008 by Statistics Finland. The methods deployed include descriptive and logistic regression analysis. According to the results, the Finnish labour market indeed suffered from growing uncertainties during the 1990s, but since then indicators representing labour market insecurities have normalized and returned back to the levels of the 1980s. Today eight per cent of Finnish employees can be characterised as precariously employed: most of them are young, with a low level of education, and employed in traditional branches of the economy such as construction.

Keywords: precarious work, unemployment, job insecurity, atypical employment, education, skills, qualifications

JOHDANTO

2000-luvulla on keskusteltu vilkkaasti työelämän laadusta. Suomalaista keskustelua ovat johdatelleet historioitsija Juha Siltalan (2007) kaltaiset kriitikot, joiden mukaan työelämä on huonontunut ja työehdot kiristyneet. Vastakkaisia näkemyksiä on esitetty lähinnä elinkeinoelämän suunnalta. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA ja Elinkeinoelämän keskusliitto EK ovat puolustaneet suomalaisen työelämän hyviä piirteitä, kuten työntekijälähtöisiä joustoja ja työlainsäädännön turvaa (Alasoini 2010; EK 2010).

Työelämän huonontumispuheessa kriittisintä laittaa edustaa niin sanottua prekariaattia koskeva kirjallisuus. Samassa yhteydessä puhutaan myös uudesta työstä. Käsite uusi työ viittaa työelämän kasvaviin vaatimuksiin, aikaisempaa suurempaan epävarmuuteen ja kasvaviin työmarkkinariskeihin sekä työnteon maailman ja henkilökohtaisen elämän välisten rajojen hämärtymiseen (Julkunen 2008). Kärjekkäimpien kriitikkojen mukaan koko työ- ja ihmiselämä on prekarisoitunut (General Intellect 2008; Holvas & Vähämäki 2005; Korhonen ym. 2009; Vähämäki 2007; 2009).

Uutta työtä tutkinut Eeva Jokinen erottaa kaksi prekariaattikeskustelun juonetta. Ensimmäinen liittyy työmarkkinarakenteisiin, kuten työuraan kohdistuvaan epävarmuuteen ja työttömyysriskiin. Toinen kuvaa työn haurastumista subjektiivisena ilmiönä, minkä seurauksena yksilön kokemus elämänsä hallinnasta rapautuu. (Jokinen ym. 2011.) Jälkimmäistä ei voisi ongelmitta verrata muodolliseen työmarkkina-asemaan.

Tämän artikkelin näkökulma asettuu ensimmäisen tutkimuslinjan mukaiseen työmarkkina-keskusteluun. Eronteko edellä mainittujen juonteiden välillä ilmentää samalla jakoa laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen välillä. Uuden työn tutkimus on ollut pitkälti laadullista analyysiä työelämän ongelmista. Lähdemme tässä ajatuksesta, jonka mukaan erilaiset lähestymistavat täydentävät toisiaan. Ongelmana on ollut, etteivät erilaiset tutkimussuuntaukset ole juuri keskustelleet keskenään.

Jokinen tutkimusryhmineen perustelee laadullista tutkimusotetta sosiologian klassikon Gabriel Tarden nimeämällä panoraamaerehdyksellä. Sen mukaan ”yksityiskohtien epäsäännönmukaisuudesta tai järjettömyydestä” kuvitellaan päästävän eroon nousemalla ”hyvin korkealle niiden yläpuolelle”, katsomaan ”suuria sommitelmia”. (Jokinen ym. 2011.)

Kyseessä ovat tutkimusasetelmien erot, eivät erehdykset. Yksilön kokemusta ja sen epäjohtomukaisia kulkua on tarpeen tarkastella laadullisesti esimerkiksi pienryhmä- tai perhe-tasolla. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi tarvitaan lisäksi makrotason analyysiä täydentämään laadulliseen tutkimukseen nojaavia tuloksia. Yksilölähtöinen prekaarin työn luonnetta ja sen ongelmia erittelevä tutkimus ei vastaa ilmiön yleisyyttä koskeviin kysymyksiin. Tähän puutteeseen pyrimme seuraavassa vastaamaan.

Esimerkiksi Tilastokeskuksen työvoima- ja työolotutkimukset, työ- ja elinkeinoministeriön työolobarometrit tai Työterveyslaitoksen Työ ja terveys Suomessa -haastattelututkimukset ovat tasapainoisia makrotason kuvauksia työelämän nykytilasta. Kun seuraamme näiden laajojen ja edustavien tutkimusten viitoittamaa tietä, kuva työelämästä ei piirry silmiimme mustavalkoisena vaan ennemmin harmaan eri sävyinä. Edustavat aineistot tuovat myös kaivattua konkretiaa teoreettisempien pohdintojen vastineeksi.

Tutkimuskirjallisuuden ohella käytämme empiirisenä aineistonamme Tilastokeskuksen vuosina 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 keräämiä työolotutkimuksia, jotka muodostavat kansainvälisestikin ainutlaatuisen työelämän pitkän linjan kehitystä kuvaavan aikasarjan. Työolotutkimus perustuu työvoimatutkimuksesta poimittavaan palkansaajaotokseen ja käyntihaastatteluihin, joihin on kerrallaan vastannut

3 000–4 500 henkilöä. Vastausprosentti on vaihdellut 68 ja 89 välillä. (Lehto & Sutela 2008.)

Työoloaineistolla on kaksi huomionarvoista rajoitusta. Valitettavasti kyselytutkimuksilla pystytään harvoin tavoittamaan tasapuolisesti kaikki ihmisryhmät. Tämä aineisto rajautuu palkansaajiin. Työoloaineisto on kuitenkin artikkelimme kysymyksenasettelun kannalta parasta mitä tutkijoiden käytössä on. Toisin kuin koko työvoiman paremmin kattava työvoimatutkimus, työoloaineisto mittareiltaan laajempaan mahdollistaa työssä olevien työmarkkina-aseman arvioinnin yhtäaikaisesti sekä objektiivisten että subjektiivisten tekijöiden näkökulmasta.

Toinen ongelma on se, että työolotutkimuksenkin aikaperspektiivi on rajallinen. Ensimmäinen vuonna 1977 koottu aineisto ei ole muuttujiltaan riittävän vertailukelpoinen analyysiamme varten. Emme näin ollen voi aineistomme valossa katsoa, miten kansainvälisessä prekariaattikeskustelussa korostettu, 1970-luvulle sijoittuva tuotantosuhteiden murros fordismista postfordismiin on mahdollisesti heijastunut suomalaiseen työelämään (ks. esim. Harvey 1990). Tämä ei kuitenkaan ole tutkimusasetelmamme kannalta ratkaiseva pulma, koska suomalaisessa keskustelussa (ennen kaikkea mediassa) on annettu ymmärtää, että työelämä olisi prekarisoitunut 2000-luvulla.

Toistaiseksi tuorein työolotutkimus on sekin ongelmallinen, koska se on toteutettu keväällä 2008 juuri ennen finanssikriisiä ja taantumaa. Ei ole kuitenkaan näyttöä siitä, että edes viimeisin taantuma, sen syvyydestä huolimatta, olisi romuttanut suomalaisen työelämän laatua. Työ- ja elinkeinoministeriön työolobarometriä tiedot viittaavat pikemmin jatkuvuuteen työelämän kehityksessä (Ylöstalo & Jukka 2011).

Luonnostelemme ensiksi lyhyen katsauksen prekariaattikeskustelun keskeisimpiin teeseihin. Toiseksi pohdimme prekariaatti-käsitteen operationalisointia, minkä jälkeen esitämme arvon prekariaatin koosta sekä sen keskeiset ominaispiirteet. Menetelminä käytämme ristiintaulukointia ja monimuuttuja-analyysiä. Kysymme, onko puhe suomalaisen palkkatyön prekarisoitumisesta perusteltua. Vastaako julkisuudessa maalailtu pessimistinen kuva työelämän huonontumisesta ja epävarmuuden kasvusta empiiristä todellisuutta?

MITÄ TYÖN PREKARISAATIOLLA TARKOITETAAN?

2000-luvulla keskustelu työelämän epävarmuudesta, pätkätöistä ja työtä tekevästä köyhästä on saanut uusia ulottuvuuksia käsitteestä prekariaatti. Uudissanassa prekariaatti yhdistyvät termit proletariaatti ja latinan kielestä juontuva *precarius*, joka tarkoittaa epävarmassa tilassa tai muiden armoilla olevaa. Viimeaikaisessa keskustelussa prekariaatti on yhdistetty luokkaan, joka kokee palkkatyöyhteiskunnan puitteisena jatkuvaa epävarmuutta oikeuksistaan, toimeentulostaan ja tulevaisuudestaan (Korhonen ym. 2006, 379). Prekariaatiksi kutsutun uuden ”köyhälistön” on katsottu eroavan perinteisestä marxilaisesta työväenluokasta siinä, että yhä useampi korkeakoulutettukin tuntee elävänsä ja työskentelevänsä kuin löyhässä hirressä.

Käsitteen juuret ulottuvat kuitenkin kauemmas historiassa, vaikka puhe prekariaatista uutena yhteiskuntaluokkana on erityisesti 2000-luvun ilmiö. Ranskankielisestä keskustelusta löytyy mainintoja työn prekarisoitumisesta (*la précarité de l'emploi*) jo 1970-luvulta, jolloin käsitteellä viitattiin köyhiin perheisiin (Barbier 2008, 34). 1980-luvun lopulla keskustelu alkoi vakiintua nykyiseen muotoonsa, kun tutkimuskirjallisuudessa työn prekarisoituminen yhdistettiin erilaisiin epätyypillisiin työsuhteisiin, kuten tilapäistyöhön, osa-aikaisuuteen, kotona työskentelyyn ja yksinyrittäjyyteen (Rodgers & Rodgers 1989).

Myöhemmin käsitteen prekariaatti merkitys on laajentunut koskemaan niin työtä, taloutta kuin politiikkaakin. Esimerkiksi ranskalais sosiologi Pierre Bourdieu (1999) on tulkinnut työn prekarisoitumisen ja sen synnyttämän liikehdinnän uusliberalistisen talouspolitiikan seuraukseksi. Prekariaatilla onkin selkeä poliittinen ulottuvuutensa, ja sitä on kutsuttu uudeksi vaaralliseksi luokaksi (Standing 2009; 2011). Prekaareiksi itsensä mieltävät aktivistit ovat järjestäneet mielenosoituksia inhimillisten työehtojen ja turvatus perustoimeentulon puolesta ympäri teollistunutta maailmaa. Viimeisimpiä esimerkkejä tästä ovat Vallatkaa Wall Street -liike, arabikevät tai Euroopan kriisimaiden väkivaltaiset mielenosoitukset.

Nykyisessä kansainvälisessä keskustelussa työn prekarisaatio on yhdistetty ennen kaikkea

uuteen tietopohjaiseen talouteen (Beck 2000; Berardi 2006; Hardt & Negri 2005; Marazzi 2006; Sennett 2007). Suomessa yhteiskuntafilosofi Jussi Vähämäki edustaa tätä mannermaiseen filosofiaan ja jälkimarxismiin pohjautuvaa suuntausta. Hän näkee nykkykapitalismin puhtaimmaksi ilmentymäksi nuoren korkeasti koulutetun asiantuntijan tai itsenäisen yrittäjän, joka on omaksunut omillaan pärjäämisen eetoksen. Tietoon pohjautuvan talouden otollisinta polttoainetta ovat itse itseään ruoskivat tietotyöntekijät, jotka ovat orjuuttaneet itsensä vapaaehtoisesti mieltäessään kvartaalitalouden päämäärät omikseen. Amerikkalaisen aluetieteilijän Richard Floridan (2005) määrittelemä ”luova luokka” on Vähämälle esimerkki nykyisen jälkifordistisen työn luonteesta: ”se vaatii olemaan samanaikaisesti sekä työ että pääoma, sijoittaja ja yrittäjätyöläinen” (Vähämäki 2009, 138).

Jakke Holvas kuvailee lennokkaasti yhdessä Vähämäen kanssa julkaisemassaan *Odotustilanteoksessa* (2005) luovan tietotyön arkea. Heidän mukaansa työ on muuttunut läpi elämän kestäväksi urakaksi, joka epäonnistuu varmasti. Projektista toiseen siirtyvä ja tavallisesti useita projekteja samanaikaisesti hallinnoiva pätkätyöläinen elää sen turhan toiveen varassa, että loputon uurastus palkitaan joskus tulevaisuudessa turvallisuudella. Näin ei kuitenkaan tapahdu, koska työuran rakentuminen määräaikaistensa ja limittäisten projektien varaan on mitä täydellisin manageriaalinen strategia, joka saa työntekijät pysymään alati varpaillaan ja tuntemaan kiitollisuutta jälleen yhdestä muutaman kuukauden työmääräyksestä.

Holvaksen ja Vähämäen (2005) mukaan uusi työ on jatkuvaa päivistysvalmiudessa elämistä ilman takeita siitä, että työhön sitoutumisesta välttämättä koskaan palkittaisiin pysyvyydellä. Siinä missä protestanttinen työetiikka antoi toivoa paremmasta, varovaisen lupauksen, jonka mukaan välitöntä nautintoa ja tyydytystä lykkäämällä ihminen ansaitsee levon ja rauhan, uudessa työssä palkinto siirtyy aina vain tuonemmaksi. Tämän vuoksi uusi työ ei voi toimia eettisesti tavoiteltavan hyvän elämän mallina, kirjoittajat päättelevät mukaillen Richard Sennettin (2002) ajattelua.

Vähämäen (2007; 2011) tulkinnan mukaan abstrakti tietotyö onkin yhtä altis kapitalistiselle

riistolle kuin perinteinen suorittava työ, riiston mekanismit vain ovat aiempaa hienovaraisempia ja vaikeammin hahmotettavia. Edes investoinnit koulutukseen eivät ole parantaneet tietotyöntekijöiden asemaa. Vähämäen sanoin koulutus on pikemmin kääntynyt epävarmuutta tuottavaksi prekarisaation tekniikaksi: sen avulla ihmisiä aktivoidaan, pidetään hereillä ja varuillaan jatkuvassa odotustilassa paremman tulevaisuuden toivossa. (Vähämäki 2011, 181.)

Empiirinen evidenssi viittaa kuitenkin siihen, että korkea koulutustaso ja osaaminen ovat yksilölle ennemmin eduksi kuin haitaksi, vaikka asiantuntijatkään eivät pääse pakoon työn ja pääoman ristiriitaa (Blom ym. 2001; Pyöriä 2006). Tässä suhteessa Vähämäen näkemys on pessimismiin kallellaan ja se poikkeaa kansainvälisistä esikuvistaan, esimerkiksi Michael Hardtin ja Antonio Negrin kapitalismikritiikistä, jossa korostetaan globalisoituneen finanssitalouden lieveilmiöiden ohella vastarinnan mahdollisuuksia (Hardt & Negri 2005; ks. myös Berardi 2006). Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa prekariaatti nähdään strategisesti tärkeänä joskin alistettuna voimavarana, josta nykykapitalismi on riippuvainen. Joustavana ja usein verrattain korkeasti koulutettuna työvoimana prekaarit muodostavat yrityksille ja muille organisaatioille taloudellisesti merkittävän resurssin. Yksilöllisen vastarinnan mahdollisuus syntyy siitä, että tietotyöntekijä omistaa nykykapitalismin tärkeimmän tuotantovoiman, aivonsa.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa on myös muistutettu, ettei työsuhteiden prekaari luonne ole uusi ilmiö. Esimerkiksi italialaisen globalisaatiokriitikon Francesco Berardin (2006) mukaan pysyvät tai jopa elinikäiset työurat, yksiselitteiset työajat ja ennustettavasti virkaiän mukaan kasvava palkka olivat todellisuutta vain verrattain lyhyen aikaa historiassa, 1900-luvun sydämessä. Sotien jälkeisinä kapitalismin kultaisina vuosikymmeninä ammattiyhdistysliike, ”täystyöllisyys” ja valtioiden harjoittama talouden sääntely suojasivat yhteiskuntaa pääoman väkivallalta. Nykyisessä tilanteessa uutta ei ole kokemus työn epävarmuudesta, vaan ennemmin ne olosuhteet, joissa tietotyö prekarisoituu. Pääoman kärsimättömyys, tuotannon siirtäminen halvemman kustannustason maihin ja yksilöiden velvollisuus olla jatkuvasti tavoitettavissa ja siten pääoman käytettävissä ovat Berardille

esimerkkejä uuden työn muuttuvasta ympäristöstä.

Seuraavassa kysymme, vastaako kirjallisuudessa ja mediassa syntynyt kuva prekariaatin ahdingosta edustavia tilastoja. Tuottaako puhe prekariaatista oikean ja tarkan kokonaiskuvan nykykapitalismista? Onko oletus yhä useamman suomalaisen työntekijän kokemasta syvenevästä pessimismistä oikeutettu? Kuinka paljon prekariaateja voidaan arvioida olevan ja keitä he ovat?

OPERATIONALISOINNIN VAIKEUDESTA

On tietenkin hankalaa arvioida luotettavasti, kuinka suuri osuus palkansaajista kuuluu prekariaattiin. Mittaamista vaikeuttavat samankaltaiset ongelmat kuin arvioitaessa esimerkiksi nuorisotyöttömyyden yleisyyttä. Etenkin kun sovelamme aikuisväestön työtilanteen kuvaamiseksi kehitettyjä indikaattoreita nuoriin, joiden elämänvaihetta voidaan kuvailla etsikkoajaksi, tilastojen tulkinta on pulmallista (Hämäläinen & Juutilainen 2010).

Avistamme vastaväitteet, joita mittausyrityksemme tuottaa: tilastot eivät kohtaa prekaarin työn subjektiivista todellisuutta, eivätkä hyödyntämässämme aineistossa näy kuin ne, jotka ovat mittausajankohtana työssä. Monien aineistojen, Tilastokeskuksen työoloaineisto mukaan lukien, ongelma työmarkkina-analyysin kannalta onkin se, etteivät mukana ole normista poikkeavissa työtilanteissa olevat, kuten ajoittain itseään kirjoittamalla työllistävät, taiteilijat tai apurahoilla työskentelevät, toiminimen hankineet freelancerit tai työmarkkinoille pyrkivät opiskelijat, harmaan talouden duunareista puhumattakaan.

Kuva työmarkkinoista jääkin näiltä osin puutteelliseksi. Perinteistä tapaa kerätä työelämää koskevaa tietoa vaivaa, etenkin tämän artikkelin kysymyksenasettelun näkökulmasta, juuri eronteko palkansaajien ja yrittäjien välillä. Edelleen tästä seuraa rajoitteita siltä osin kuin aineistot kattavat vain tähän jaotteluun siististi asettuvan osan työvoimasta, ei niiden rajamailla tai välillä seikkailevia uuden työn ammattilaisia. Näin ollen emme tällä käytettävissämme olevalla aineistolla pääse tarkkaan käsitykseen epävarmuuden kovimman ytimen, työttömyyden ja satunnaisen työn vuorottelun yleisyydestä.

Kuitenkin Tilastokeskuksen työoloaineistoissa ovat hyvin edustettuina mittausajankohtana työssä olevat ihmiset. Aineistoista piiryy tarkkarajainen poikkileikkaus palkkatyöntekijöistä. Kaikki mittausajankohtana palkkatyössä hetkellisestikin kiinni olevat ovat tasapainoisesti edustettuina mukaan lukien ne, joiden työura on rikkonainen. Aineistolla pätkätyöntekijöiden kokemukset menneestä työurasta saadaan mukaan tarkasteluun samoin kuin heidän arvionsa omista tulevaisuudennäkömistään. Mukana ovat myös tukitoimenpitein työllistetyt sekä esimerkiksi harjoittelijat. Rajauksena on tosin huomioitava, että osa pätkätyöntekijöistä on kortistossa eikä siten palkansaajaotoksissa mukana, mikä voi aiheuttaa prekaarien osuuden suhteellista aliedustusta. Kokonaisuutena aineisto kuitenkin mahdollistaa päätelmät työntekijäkunnan rakenteesta. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen aineisto mahdollistaisi tarkemman katsauksen koko työmarkkinoiden rakenteeseen (ks. Pärnänen & Sutela 2011), mutta toisin kuin työoloaineisto, se ei tarjoa riittävää tietoa tutkittavien kokemuksesta omasta työmarkkina-asmastaan.

Vaikka työoloaineisto ei kerro koko totuutta prekariaatista, se tarjoaa tärkeää tietoa vastaajien työhistoriasta, esimerkiksi työttömyysjaksoista. Lisäksi työolotutkimuksessa on kysytty, millaista työttömyyden, irtisanomisen tai lomauttamisen uhkaa vastaaja kokee. Keskitymme tässä perinteisten työmarkkina-asmaa kuvaavien indikaattorien lisäksi erityisesti vastaajien kokemiin uhkiiin sekä toteutuneeseen työmarkkinariskiiin eli koettuun työttömyyteen. Näitä ulottuvuuksia suhteutamme vastaajien ikään, sukupuoleen, asuinalueeseen sekä toimialaan.

PREKARIAATIN KRITTEERIT

Miten päästä käsiksi prekaareihin empiirisesti? Prekariaattia käsittelevässä kirjallisuudessa törmää sellaisiin kriteereihin kuin korkea koulutus, pätkätyöt, menneen työuran poukkoilevuus (etenkin suhteessa koulutukseen) sekä heikot uranäkymät. Epävarmuuden kokemus yhdistää prekaareiksi itsensä mieltävien kokemusmaailmaa. Näin lavea rajausta ei kuitenkaan tarjoa helppoja lähtökohtia päästä konkreettisesti käsiksi oikein minkään työntekijäryhmän asemaan.

Kun prekariaatti-käsitettä yrittää operationalisoida mitattavaan muotoon, pohdimme aluksi, rajatako prekaarit pelkästään korkeasti koulutettuihin vai ei. Olisiko jokin muu kriteeri kirjallisuuden valossa keskeisempi? Esimerkiksi Anna-Reetta Korhonen ym. analysoivat *Paskaduunista barrikadille: prekariaatin manifesti* -pamfletissaan (2009) varsin heterogeenisen työntekijäjoukon kertomuksia. Pamfletissa äänensä kuuluville saavat muodikkaan median edustajat samoin kuin perinteisemmän ja konkreettisemmän työn tekijät, kuten palvelualan ammattilaiset. Korhosen ja kumppaneiden valinta poikkeaa useimmista muista akateemisista puheenvuoroista, joissa naisvaltaisten palvelualojen ongelmat jäävät korkeasti koulutetun ”luovan luokan” (Florida 2005) kokemien epävarmuuksien varjoon (vrt. Holvas & Vähämäki 2005; Vähämäki 2009).

Myös Jokisen työryhmä (2011) tarkastelee työn prekarisaatiota valtavirrasta poikkeavasta näkökulmasta ryhmähaastatteluihin pohjautuvassa, Pohjois-Karjalan heikkoa työllisyystilannetta käsittelevässä teoksessaan. Kirjoittajat tarttuvat tiettyjen vähemmistöryhmien, erityisesti maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan painottamatta haastateltaviensa muodollista koulutusta. Myös me päädyimme sille kannalle, ettei koulutusta voi asettaa prekaarin työn ehdoksi. Tarkastelun rajaaminen pelkkiin akateemisiin olisi elitistinen ratkaisu.

Ratkaisemme prekariaatin määrittelyongelman seuraavan viiden, vastaajan työtä ja asemaa kuvaavan kriteerin avulla:

1. *ylikoulutus* (korkea-asteen tai keskiasteen koulutus, mutta työn sisältö rutiinivaltainen)
2. *työmarkkinariski toteutunut* (ollut työttömänä vähintään kerran viimeisen viiden vuoden aikana)
3. *epätyypillinen työsuhde* (määräaikainen tai vuokraperustainen työ)
4. *työmarkkinariskin pelko* (koetaanko lomautus, irtisanominen ja/tai työttömyys uhkaksi)
5. *työllistymismahdollisuudet huonot* (arvio mahdollisuuksista löytää uusi työpaikka avoimilta työmarkkinoilta)

Perustelemme valintamme ja niitä koskevat rajaukset seuraavassa. Mittarit on kuvattu yksityiskohtaisesti liitteessä 1. Ensimmäiseksi prekaarin

työn mitaksi otamme korkea- tai keskiasteen koulutuksen ja työn sisällön vastaamattomuuden. Työn sisältöä kuvaamme kahdella mittarilla: oman työn suunnitteluun osallistumisella sekä mahdollisuudella soveltaa omia ideoita työhön. Jos vastaajalla on keski- tai korkea-asteen koulutus, mutta työ on sisällöltään köyhempää kuin sen voisi odottaa olevan, tulkitsemme vastaajan ylikoulutetuksi. Suomessa myös keskiasteen koulutukseen on liittynyt tietty lupaus sisällökkäästä työstä, minkä vuoksi emme rajaa tarkastelua pelkästään korkeimmin koulutettuihin vastaajiin.

Koulutuksen ja työtehtävien vastaavuutta on vaikeaa mitata, eikä mittari kerro vastaajan tosiasiallista työtilannetta tai ammatin vaatimuksia. Työn sisältö voi päällisin puolin samankaltaisissa ammateissa vaihdella tehtävä- ja työpaikka-kohtaisesti. Ylipäättään työelämässä ei ole selviä piirteisiä koulutusalojen mukaisia rajoja paitsi varsin harvalukuisissa vahvoissa professioissa, kuten lääkäreiden, juristien ja psykologien reviireillä, minkä vuoksi emme sido arviota työn sisällöstä esimerkiksi ammattikohtaisiin luokituksiin. Mittari antaa yleiskuvan työtehtävien vaatimuksista suhteessa koulutustasoon. Se huomioi myös vastaajan oman subjektiivisen arvion työn sisältämistä vaatimuksista ja mahdollisuuksista.

Ylikoulutuksen lisäksi otamme luokittelussamme huomioon työtilanteeseen liittyvän epävarmuuden usealla ulottuvuudella. Toinen kriteerimme koskee aiempia työttömyysjaksoja, joita vastaaja on kokenut kyselyajankohtaa edeltävän viiden vuoden aikana. Kriteerillä tavoitellaan katsetta siihen, onko työhistoria yhtenäinen vai rikkonainen. Toki joukossa on vastaajia, joiden työmarkkinatilanne on vastikään merkittävästi vahvistunut, esimerkiksi opintojen valmistumisen vuoksi, ja joihin kriteeri ei väkivalloitta sovellu. Tämän joukon koko on kuitenkin pieni, ja katsomme tärkeäksi huomioida myös menneen, ei pelkästään tulevaa. Edeltävän työuran rikot vaikuttavat työntekijän kokemukseen omasta asemastaan työmarkkinoiden pyörteisissä. Tietenkään epävarmuuden subjektiivinen ulottuvuus ei tästä piirry esiin: siinä missä yhdelle muutaman kuukauden pakkoloma merkitsee taloudellista ahdinkoa, toiselle se voi tarkoittaa tervetullutta taukoa ja perheelle omistettua laatu-aikaa.

Kolmanneksi huomioimme, onko vastaajan työsuhteen luonne määräaikainen tai vuokrape-rusteinen. Tämä on tyypillisin kriteeri, jolla on aiemmassa määrällisessä tutkimuksessa pyritty mittaamaan työn yleistä epävarmuutta ja epätyypillisyyttä. (Kalleberg 2008; Vosko ym. 2003). Yksilöllisten erojen kirjosta johtuen myös epätyypillisten työsuhteiden niputtaminen yhteen ja niiden tulkitseminen epävarmuuden lähteeksi on pulmallista. Epätyypilliseksi kutsutaan taval-lisesti määrä- ja osa-aikaista sekä vuokratyötä. Joskus samassa yhteydessä viitataan epätyypil-lisiin työaikajärjestelyihin, kuten päivystys- ja vuorotyöhön (Elovainio & Heponiemi 2011). Tässä rajaamme epätyypilliset työaikajärjestelyt tarkastelumme ulkopuolelle ja keskitymme työ-suhdemuotoon. Samoin rajaamme osa-aikatyön pois, koska sitä tehdään usein omasta valinnasta ja toistaiseksi voimassa olevalla työsopimuksella (Lehto & Sutela 2008, 30–32), sekä koska osa-aikatyön vapaaehtoisuutta ei ole työoloaineistoissa tiedusteltu ennen 2000-lukua.

Toisaalta jatkuvan kokopäivätyön puuttu-minen muodostaa varsin konkreettisen uhkan etenkin aloilla, joilla työ on jatkuvasta rahoituksen neuvottelemisesta riippuvaista, kuten yliopistotyössä (Nikunen 2012). Huomautamme kuitenkin, että alakohtaiset erot ovat merkittävät, eikä työsopimuksen muotoon liity aina välitöntä työttömyyden uhkaa. Esimerkiksi terveydenhuoltoalalla työntekijöiden työsopi-mukset usein uusitaan, ja julkisten palveluiden työntekijöiden asema on tältä osin vahvistunut 2000-luvun työvoimapulan seurauksena (Ojala & Hautaniemi 2011).

Neljänneksi muistutamme, että yhteistoimin-taneuvotteluilla voidaan uhata milloin tahansa myös toistaiseksi voimassa olevia työsuhteita. Tällöin määräaikainen sopimus saattaa muo-dostaa jopa pidempiaikaisen työsuhteturvan kuin vakinainen sopimus. Sisällytämme tämän vuoksi kriteereihimme vastaajan subjektiivisen arvion siitä, kohdistuuko työn lähitulevaisuuteen uhkaa työttömyydestä, lomauttamisesta tai irtisanomisesta.

Emme voi tässäkin tapauksessa yhdellä kysymyksellä luotettavasti mitata, arvioiko vastaaja realistisesti työn menettämisen uhkan todennäköisyyttä vai ennemmin sen seurauksia. Yksilölliset erot voivat jälleen olla suuria. Vakaassa työmarkkina-asemassa oleva saattaa

murehtia työnsä jatkuvuutta, jos lyhyestäkin työttömyysjaksosta olisi vaikeaa selvitä ilman taloudellisia ongelmia tai jos uudelleen työllistyminen olisi hankalaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että työntekijät osuvat yllättävän hyvin oikeaan arvioidessaan työmarkkinariskien toteutumista nykyisen työpaikkansa osalta (Green 2006). Subjektiiivinen uhka-arvio ei siten ole vailla pohjaa.

Viidenneksi tarkastelemme palkansaajien kokemusta työllistymismahdollisuuksistaan avoimilla työmarkkinoilla. Koska määräaikaisessa projektissa työskentelevä saattaa odottaa pestinsä päättymistä ja kokea työllistymismahdollisuutensa hyväksi kilpailevien työnantajien palveluksessa, vahvistamme prekaariutta kuvaavaa mittaristoamme työntekijän yleisellä arviolta siitä, millaiset hänen mahdollisuutensa löytää uutta työtä olisivat. Katsomme vastauksen ilmentävän prekaariutta, mikäli vastaaja arvioi työllistymismahdollisuutensa avoimilla työmarkkinoilla huonoiksi. Näin mittaristo vankistuu työntekijän arvioiman tulevaisuuden osalta ja tarjoaa lisäsiijaa vastaajan subjektiiviselle kokemukselle omasta työmarkkina-asemasta.

Sinänsä ajatus tietyn kriteerin ”subjektiiivisuudesta” on teennäinen: vastauksissa näkyy aina samalla arvio yleisestä talous- ja työllisyys-tilanteesta sekä laajemmista kysymyksistä, kuten työvoima- ja koulutuspolitiikan tarjoamasta suojasta. Ylipäätään epävarmuuden kokemus perustuu aina sekä objektiiivisiin olosuhteisiin että subjektiiiviseen käsitykseen työhön liittyvistä riskeistä ja niiden merkityksestä, mikä tekee epävarmuuden mittaamisesta vaikeaa – ja samalla tärkeää.

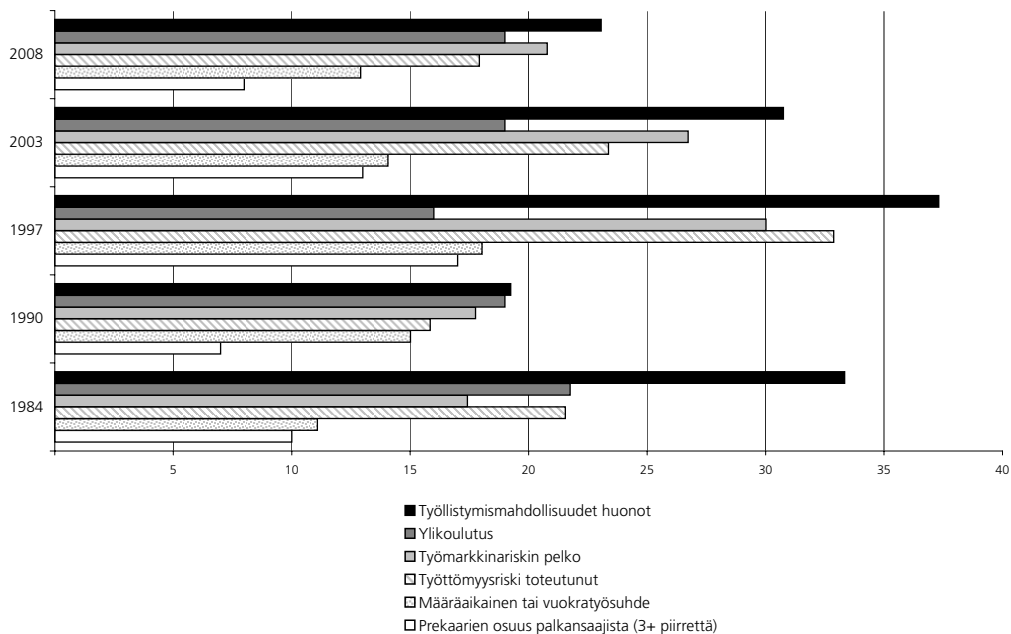
Kutsumme vastaajaa prekaariksi, mikäli kolme tai useampi edellä kuvatuista viidestä kriteeristä täyttyy yhtä aikaa. Miksi vähintään kolme kriteeriä? Vuoden 2008 tietojen mukaan vain kahdella viidestä palkansaajasta yksikään yllä luetelluista kriteereistä ei vastaushetkellä täyty. Yksi tai kaksi epävarmaa piirrettä koskee yhteensä 52 prosenttia vastaajista. Epävarmuus on siis koetellut suurinta osaa palkansaajista ainakin jossain muodossa; se on aina ollut osa työelämää. Kukapa ei olisi edes joskus pelännyt työpaikkansa puolesta? Työuran aloittaminen määräaikaisena tai talouden taantumassa koet-

tu lomautusjakso ovat nekin varsin arkinen osa työmarkkinoiden normaalia dynamiikkaa. Prekaariudessa on ennen kaikkea kyse epävarmuuden ja työmarkkina-asemaa koskevan huono-osaisuuden *kasautumisesta*.

Kriteereiden itsenäisyyttä suhteessa toisiinsa tarkastimme korrelaatioilla (ks. liitetaulukko 1). Tarkoituksenmukaista on, että mukana olisi toisistaan mahdollisimman riippumattomia työn piirteitä, joiden voidaan yhdessä katsoa kuvaavan epävarmuutta ja sen kasautumista useasta näkökulmasta. Mikäli kriteerit korreloisivat voimakkaasti, mittaisimme pikemmin yhtä ja samaa asiaa, emmekä tavoittaisi vastaajan kokemuksen moniulotteisuutta. Valitsemamme viisi mittaria korreloivat kohtuullisen vähän toistensa kanssa ja ne on näin ollen perusteltua pitää mukana analyysissä.

Eri aineistoajankohtina (1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008) voimakkaimmat korrelaatiot löytyivät, kun epätyypillinen työsuhte korreloi työhön kohdistuvien uhkien samoin kuin toteutuneen työttömyyden kanssa (tasolla 0.2–0.3). Vahvimmillaan nämä korrelaatiot olivat laman jälkeisenä aikana vuoden 1997 aineistossa (0.3–0.4). Lisäksi työttömyysjakso kohotti hivenen tulevaisuuteen kohdistuvien uhkien kokemisen tasoa eli korrelaatioita näiden kahden kriteerin välillä (tasolla 0.2). Työllistymismahdollisuudet ja ylikoulutus taas olivat itsenäisimpiä kriteereitä eli ne eivät korreloineet muiden kriteerien kanssa.

Luokittelemme siis prekaareiksi ne palkansaajat, joiden työmarkkina-asemaan kohdistuu yhtä aikaa kolme tai useampi edellä kuvailluista, epävarmuutta mittaavista piirteistä. Näin määriteltynä kahdeksan prosenttia suomalaispalkansaajista lukeutui prekariaattiin vuonna 2008 (kuvio 1). 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla prekaarien osuus oli suurimmillaan 17 prosenttia palkansaajista. Seuraavassa katsomme tarkemmin, miltä suomalainen, aineistoajankohtina palkkatyössä kiinni oleva prekariaatti näyttää.

Kuvio 1. Prekariaatin ominaispiirteitä 1984–2008 (%).

PREKARIAATIN OSUUS PALKANSAAJISTA

Kuten kuviosta 1 näemme, prekaareiksi määrittelemiemme palkansaajien osuus on pysynyt kausivaihteluista huolimatta lähes ennallaan vuosien 1984 ja 2008 välillä. Vuosi 1997, jolloin prekaarien osuus kohosi 17 prosenttiin, muodostaa poikkeuksen, koska tuolloin elettiin 1990-luvun laman ja ennätyksellisen työttömyyden jälkimainingeissa.

Vuosi 1997 on poikkeuksellinen myös aineiston osalta, koska tuolloin kerättyssä kyselyssä on mukana tavanomaista valikoituneempi otos palkansaajista korkean työttömyyden vuoksi. Tämän vuoden osalta prekariaatin yleisyyttä kuvaavat luvut voisivat siis olla suhteellisesti suuremmatkin. 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kohdattiin tilanne, jossa talouskasvun elpymisestä huolimatta työttömyys pysyi poikkeuksellisen korkealla. Työvoiman kysynnän rakenne oli muuttunut ratkaisevasti nopeammin kuin itse työvoiman rakenne (Saloniemi & Virtanen 2008; Uusitalo 2001). Tämän seurauksena korkea koulutus ja pysyvä työsuhte eivät

suojanneet työttömyydeltä (Happonen & Nätti 2000).

Muutokset yksittäisissä kriteereissä vuosien 1984 ja 2008 välillä eivät ole suuria mutta suuntaa-antavia. Epätyypilliset työsuhteet ovat yleistyneet niukasti (+2 prosenttiyksikköä) samoin kuin pelko henkilökohtaisen työmarkkinariskin toteutumisesta (+4). Toisaalta vuoden 2008 keväällä, finanssikriisiä edeltäneen noususuhdanteen huipulla, palkansaajilla oli vähemmän työttömyyskokemuksia kyselyä edeltäneen viiden vuoden aikana kuin vuonna 1984 (-4). Samoin näyttäisi siltä, että vaikka pitkälle koulutettuja palkansaajia on huomattavasti 1980-lukua enemmän, on heille riittänyt työtehtävissä haastetta: ylikoulutus tehtäväsältöön nähden on hivenen vähentynyt vuodesta 1984 (-3). Tehtäväsällöt ja taitovaatimukset – sekä todennäköisesti myös työn organisoimisen ja johtamisen tavat – ovat monipuolistuneet muuttamassa vuosikymmenessä vielä enemmän kuin palkansaajien koulutusvalifikaatiot ovat kohonneet. Lopuksi niiden vastaajien osuus, jotka arvioivat mahdollisuutensa uudelleentyöllisty-

miseen huonoiksi, on vähentynyt merkittävästi (-10).

Analyyssimme kannalta olennaisinta on kiinnittää huomiota ajallisiin muutoksiin ja jatkuvuuksiin. Omaan työmarkkina-asemaan liittyvät pelot ja riskit elävät suhdanteiden mukaan. Huonoina aikoina epävarmuus kasvaa ja hyvinä aikoina luottamus vahvistuu. Kuviossa 1 vahvimmin kansantalouden tilannetta vaikuttaisi heijastavan koettu mahdollisuus työllistyä uudelleen. Molempien lamojen alla, vuosina 1990 ja 2008, arviot olivat näiltä osin optimistisimmat. Sen sijaan vuoden 1984 työllistymisarviot ovat yllättävän synkät, lähellä vuoden 1997 lukemia, ja ne saattavat kuvastaa 1980-luvun nykyistä alhaisempaa työmarkkinaliikkuvuutta. Muiden piirteiden kehitystä voisi kuvata ennen kaikkea maltillisiksi.

Vuosien 1984 ja 2008 välisestä vertailusta emme saa vahvistusta median tuottamalle ajatukselle, että etenkin 2000-luvulla työmarkkinoiden epävarmuus olisi räjähtänyt käsiin. Vaikka lähes päivittäin toistuvat uutiset yhteistoimintaneuvotteluista ja työpaikkojen saneerauksista ymmärrettävästi aiheuttavat huolta, uuden vuosituhannen alku oli ennemmin palautumista 1990-luvun poikkeuksellisesta lamasta, jonka hoidossa ei osattu ennustaa, miten ennennäkemättömän korkeaksi työttömyys kasvaa. Suuren laman ainutlaatuisuudesta kertoo se, että tuolloin presidentti Martti Ahtisaari kutsui koolle Matti Pekkasen johtaman työttömyysryhmän, jonka tehtäväksi asetettiin etsiä laaja-alaisen konsensuksen hengessä ratkaisuja massatyöttömyyden hoitoon. Poliittisista reaktioista ainoastaan Urho Kekkosen hätätilahallitusta 1970-luvulla voidaan verrata Ahtisaaren aloitteeseen.

Voidaan siis päätellä, että 1990-luvulla suomalainen työelämä prekarisoitui, mutta 2000-luvulla se jälleen ”normalisoitui”, ainakin työn syrjässä kiinni pysyneiden palkansaajien näkökulmasta. 1990-luku on kuitenkin hankala vertailupiste, koska se kokonaisuutena poikkeaa Suomen työmarkkinoiden kehityksestä. Kuva muuttuu, kun ulotamme vertailun 1980-luvulle. Esimerkiksi määrä- ja osa-aikaista työtä teki vain hieman suurempi osa palkansaajista vuonna 2008 kuin vuonna 1984, ja kuten kuvio 1 kertoo, 1980-luvulla työttömyys oli todennäköisempi uhka kuin 2000-luvulla. Pitkän linjan kokonaiskuva suomalaisen palkkatyön prekaa-

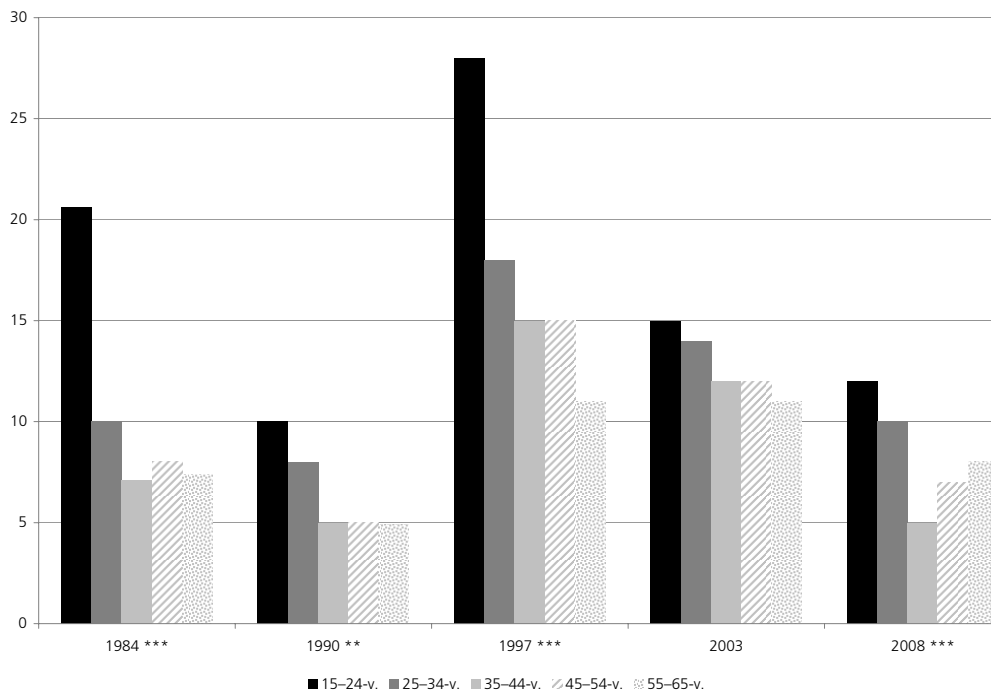
rista luonteesta voisi toki olla toinen, jos analyysimme olisi mahdollista ulottaa 1970-luvulle tai tätä kauemmas historiassa. Olemassa olevat aineistot eivät tätä kuitenkaan mahdollista. Emme silti näe, miten epävarmuutta olisi historiaa vielä 1970-luvulta taaksepäin katsottaessa ollut nykyistä vähemmän, pikemmin päinvastoin.

NUORI IKÄ JA TOIMIALA TEKEVÄT PREKAARIN

Seuraavaksi etsimme tyypillistä prekaarin työn tekijää. Hyödynnäme edelleen samaa aikasarjatarkastelun mahdollistavaa työolotutkimusaineistoa vuosien 1984 ja 2008 välillä. Ristiintaulukoimme aluksi prekaareja muutamien tavanomaisten taustamuuttujien kuten iän, sukupuolen sekä toimialan mukaan. Lopuksi vertaamme monimuuttuja-analyyssillä eri taustatekijöiden keskinäistä painoarvoa prekaareiden työn piirteiden kasautumisessa yksilöille.

Ensimmäisen havaintomme mukaan naisten ja miesten välille on syntynyt tutkimusajanjaksoilla eroa epävarmuuden kasautumisen suhteen. Noin viiden prosenttiyksikön mittainen railo on auennut 1990-luvun laman yhteydessä: vuoden 1997 aineistossa 19 prosenttia naispalkansaajista ja 14 prosenttia miehistä luokitui prekaareiksi. Vuonna 2008 vastaavat luvut olivat kymmenen ja kuusi prosenttia. Yksittäisistä kriteereistä paljastuu, että muutos paikantuu työttömyyteen. Työttömyyskokemukset olivat vuosina 1984–1997 yleisempiä miehillä, mutta 2000-luvun aineistoissa naiset olivat olleet työttöminä miehiä hieman useammin. Muissa kriteereissä eli uudelleentyöllistymisarvioissa, epätyypillisessä työsuhteessa sekä ylikoulutuksessa naisten asema on ollut 1980-luvulta lähtien miehiä heikompi. Vain työmarkkinariskin uhka on (vuosi 1997 pois lukien) koskenut useammin miehiä.

Iän yhteys työn epävarmuuden kasautumiseen on selvä (kuvio 2). Ikäryhmien asemaa kuvaavat erot ovat vuotta 2003 lukuun ottamatta tilastollisesti erittäin merkitseviä. Nuorimmat 15–24-vuotiaat palkansaajat ovat kohdanneet muita useammin yhtäaikaista epävarmuustekijöitä työssään. Paitsi vuonna 1997, myös vuonna 1984 nuorten työhön on kohdistunut huomattavasti enemmän uhkia ja riskejä kuin vanhempiin palkansaajiin. 2000-luvulla iänmukaiset erot ovat kuitenkin jonkin verran tasoittuneet.

Kuvio 2. Prekariaatti iän mukaan 1984–2008 (%).

Tulosten tilastolliset merkitsevyydet on esitetty Chin neliötestin p-arvoina vuosikohtaisesti seuraavasti: $p \leq 0,05$ *, $p \leq 0,01$ **, $p \leq 0,001$ ***

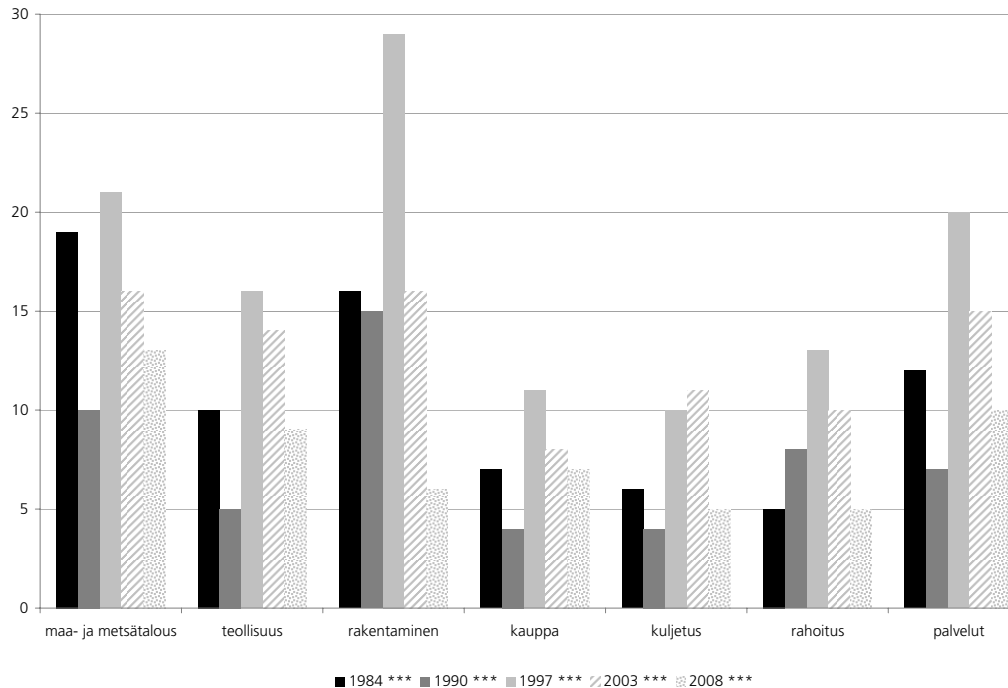
Parhaasta turvallisuudentunteesta ovat saaneet (vuotta 2008 lukuun ottamatta) nauttia tutkimusajanjaksolla palkansaajien keski-ikäiset ja vanhimmat ikäryhmät. Jää kuitenkin nähtäväksi, onko vuoden 2008 tuloksissa jotakin oireellista vanhimpien ikäryhmien suhteellisesti heikentyneen aseman osalta.

Tarkastelimme ikää myös toisin: syntymävuosikymmenen mukaan. Havaitsimme kiinnostavan seikan. Ensinnäkin vuoden 1984 aineistossa kaikkein nuorimmista, 1960-luvulla syntyneistä vastaajista reilu viidennes eli selvästi muita useampi kärsi epävarmuuden kasaantumisesta: olisiko syynä 1970-luvun poikkeuksellisen vakavana pidetty nuorisotyöttömyys ja sen pitkä häntä? Myös kahtena myöhempänä ajankohtana kuusikymmenlukuisten asema säilyi suhteellisesti heikkona tasoittuen vasta 2000-luvun aineistoissa.

Samankaltaisen havainnon voi tehdä 1970-lukulaisten astumisesta 1990-luvun vaikeille

työmarkkinoille. Vuonna 1997 26 prosenttia heistä lukeutui prekaareihin, mikä on kymmenen prosenttiyksikköä enemmän kuin seuraavaksi eniten epävarmuutta kokeneella sukupolvella, 1960-lukulaisilla. Vielä vuonna 2003 1970-luvulla syntyneiden asema oli suhteellisesti heikoin – samalla tasolla työmarkkinoille astumassa olleiden 1980-lukulaisten kanssa – ja se tasoittui muihin nähden vasta vuoteen 2008 tultaessa. Sen sijaan 1940-luvulla syntyneiden palkansaajien kokemaa epävarmuutta on aikasarjan jokaisessa pisteessä ollut poikkeuksetta vähäisintä ja asema vahvin, ja 1950-lukulaisten taso joka ajankohdassa pari–kolme prosenttiyksikköä 1940-lukulaisten tasoa korkeampi. Näyttäisikin siltä, että työmarkkinoiden vaiheilla ja tilanteilla on kauaskantoiset seurauksensa vastikään työmarkkinoille astuneiden työntekijöiden aseman kehitykseen ja muutokseen pitkällä aikavälillä.

Toimialakohtaisessa tarkastelussa perinteisemmällä aloilla, kuten rakentamisessa sekä

Kuvio 3. Prekariaatti eri toimialoilla 1984–2008 (%).

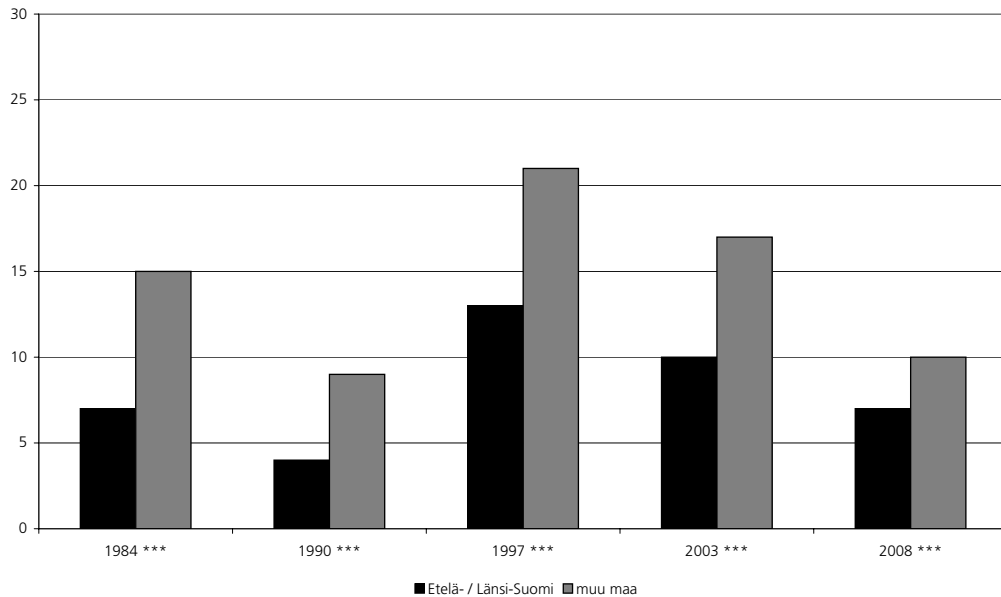
maa- ja metsätaloudessa, toimivien työmarkkina-asema on ollut vaikein kautta tarkastelujakson, lukuun ottamatta rakentajien parantunutta tilannetta vuoden 2008 vielä hyvänä suhdan-neaikana. Vakain asema on ollut kaupan alan, kuljetuksen ja logistiikan sekä rahoitussektorin työntekijöillä; näitä jonkin verran heikommilla ovat olleet sekä teollisuuden että julkisten palveluiden työntekijät.

Tarkastelimme karkealla tasolla myös asuinalueen yhteyttä työn epävarmojen piirteiden kasautumisessa, koska Suomen työmarkkinat tiedetään alueellisesti huomionarvoisen erilaistuneiksi (Myrskylä 2012). Kuvion neljä aluejakoa koskeva muuttuja perustuu vuosina 1984–1997 läänijakoon (Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen läänit luimme Etelä-/Länsi-Suomeen) ja 2000-luvun aineistoissa Työvoima- ja elinkeinokeskusjakoon (Etelä-/Länsi-Suomeksi on luokiteltu Uusimaa, Varsinais-Suomi, Satakunta, Häme sekä Pirkanmaa).

Kuvion neljä mukaan vilkkaimmin asutetun Turun, Tampereen ja Helsingin alueen väliin

jäävän ”ruuhkakolmion” ulkopuolella asuminen lisää merkittävästi työn epävarmojen piirteiden yhtäaikaista kokemista. Erot alueiden välillä ovat kaikkina tarkasteluajankohtina selkeät ja vain hyvien taloussuhdanteiden kohdalla (1990 ja 2008) hivenen muita ajankohtia tasaisemat. Tarkempaa aluekohtaista analyysiä ei ole pieniksi käyviin vastaajamäärien vuoksi mahdollista tässä esittää, mutta suuntaa-antavasti vahvimmat työmarkkinat näyttävät asettuvan Uudellemaalle, Pirkanmaalle sekä Varsinais-Suomeen. Pahiten epävarmuus on kasautunut työntekijöille Lapin, Kainuun ja Pohjois-Karjalan alueilla. Aika ei näyttäisi tilannetta juuri muuttaneen. Tulokset muistuttavat osaltaan alueellisten työmarkkinoiden olemassaolosta ja työntekijöiden kaventuvista työmahdollisuuksista, mikäli asuinpaikka valitaan vilkkaiden alueiden ulkopuolelta.

Lopuksi tarkastelemme tässä kuvailtujen taustatekijöiden suhteellista voimakkuutta toisiinsa ja prekaariin työhön nähden monimuuttujanalyysillä. Huomioimme sukupuolen, iän, toi-

Kuvio 4. Prekariaatti asuinalueen mukaan 1984–2008 (%).

mialan, asuinalueen sekä ajankohdan. Taulukon yksi vetosuhteista voi päätellä, mitkä taustatekijöistä ennustavat eniten työn epävarmojen piirteiden kasautumista. Vetosuhdetarkastelu on tilastotieteelliseltä perustaltaan ennustava menetelmä, joka edellyttää vertailuryhmän asettamista kunkin tarkasteltavan taustatekijän eri ryhmien sisältä. Vertailuryhmän (ref.) vetosuhte on aina yksi, ja muiden ryhmien vetosuhdetta verrataan tähän. Vetosuhte ei ole todennäköisyys eikä esimerkiksi vetosuhteen arvo kaksi tarkoita kaksinkertaista määrää prekaareja työntekijöitä kyseisessä ryhmässä. Vetosuhte tuottaa suuntaa-antavan arvion eri taustatekijöiden selitysvuimasta.

Taloussuhdanteiden (jotka tavoitetaan vaikoimalla ajankohta) lisäksi vahvimmin prekaariutta määräävät tässä tarkastelussa nuoruus sekä toimiala. Palkansaajien vanhimpaan ikäryhmään, 55–64-vuotiaisiin verrattuna, 15–34-vuotiaat ovat olleet merkittävästi useammin prekaareissa asemassa. Vieläkin voimakkaammin epävarmuus on tässä mitattujen piirteiden osalta kasautunut tiettyjen toimialojen työntekijöille: eniten rakennusalan, mutta erittäin usein myös maa- ja metsätalouden sekä teollisuuden

työntekijöille. Myös julkisissa palveluissa epävarmuutta koetaan suhteellisesti paljon. Varsin vahvaksi osoittautuu edelleen yhteys hiljaisemmillä työmarkkina-alueilla asumisen ja prekaariuden välillä. Lisäksi prekaarit piirteet kasaantuvat naisille miehiä jonkin verran useammin.

Painotamme vielä, että ajankohtaa tarkasteltaessa vuoden 2008 vetosuhte ei eroa eikä ole tilastollisesti merkitsevä vuoteen 1984 nähden. Reiluun kahteen vuosikymmeneen osuneet voimakkaat työmarkkinoiden heilahdukset ovat lopulta tasoittuneet ennalleen, eikä prekaariuus tämänkään tarkastelun mukaisesti ole muodostunut 1980-lukua erityisemmäksi ilmiöksi 2000-luvun työmarkkinoilla. Lisäksi kannattaa huomioida, että mallillamme tavoitamme vain joitakin prosentteja prekaariutta kuvaavan mittarimme kokonaisvaihtelusta palkansaajien välillä. Epävarmuuden kasautuminen on näin ollen paljon tässä esitettyä moniulotteisempi ilmiö, eivätkä perinteiset taustatekijät selitä sitä lopulta erityisen voimakkaasti. Selitysasetta saataisiin varmasti nostettua huomioimalla muutamia perustavia työolotekijöitä työn laadun näkökulmasta (esimerkiksi työn autonomia ja työyhteisön sosiaaliset kysymykset).

Taulukko 1. Ennuste kuuluu prekaareihin 1984–2008. Logistinen regressio.

		Vetosuhde	Luottamusväli 95 %
Sukupuoli	nainen (ref. Mies)	1,54***	1,39–1,72
Ikä	55+ (ref.)	***	
	15–24-v.	2,51***	2,06–3,05
	25–34-v.	1,51***	1,27–1,81
	35–44-v.	1,01	0,85–1,21
	45–54-v.	1,07	0,90–1,28
Toimiala	kauppa (ref.)	***	
	maa-metsätalous	2,55***	1,86–3,51
	teollisuus	1,84***	1,54–2,20
	rakentaminen	3,33***	2,67–4,16
	kuljetus	1,17	0,90–1,51
	rahoitus	1,22	0,98–1,52
	palvelut	1,85***	1,57–2,18
Asuinalue	muu Suomi (ref. Länsi- /Etelä-Suomi)	1,92***	1,75–2,11
Vuosi	1984 (ref.)	***	
	1990	0,62***	0,53–0,74
	1997	2,02***	1,75–2,32
	2003	1,49***	1,29–1,71
	2008	0,89	0,77–1,04
Vakio		0,03***	
Selitysaste Cox & Snell–Nagelkerke		3,9–7,9 %	
N		19325	
Selitettävä muuttuja: 0=0–2 piirrettä, 1=3–5 prekaaria piirrettä toteutuu työssä yhtä aikaa.			

Kaiken kaikkiaan voimme todeta, että 1990-luvulla prekarisaatio kärjistyi, mutta vain ta-
soittuakseen jälleen 2000-luvun loppua kohden.
2000-luvun työmarkkinoilla ongelmallisin ryh-
mä paikantuu työttömiksi jääneisiin ja usein
myös heikosti koulutettuihin tai ammattikoulut-
tamattomiin nuoriin (Sipilä ym. 2011). Etenkin
nuorten miesten työllisyys on ottanut 2000-lu-
vulla takapakkia. Ikä todentui ongelmaksi myös
oman tarkastelumme perusteella. Tämän taustal-
la on muun muassa teollisuuden rakennemu-
utos, joka on koetellut kovimmin työntekijäase-
massa toimivia miehiä. Palveluala on puolestaan
tarjonnut turvaa naisille. (Bergholm 2011.)

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus vahvis-
taa työntekijäasemissa olevien miespalkansaa-
jien määrän vähentyneen suhteellisesti eniten
vuosien 2008–2010 finanssikriisissä. Vuoden
2010 tietojen mukaan heikossa asemassa näyt-
tävät olevan myös alemmat toimihenkilö- ja
työntekijänaiset, joiden kohdalla työllisyyden
vähennys on ollut lähes työntekijämiesten ve-
roista. Parhaiten taantumassa pärjäsivät yle-
mät toimihenkilöt, miehet jonkin verran naisia
paremmin.

Tässä katsannossa työn prekarisaatio ei näyt-
täisi kohdistuvan ensisijaisesti akateemisiin
asiantuntijoihin tai palveluissa esimerkiksi hoi-

va-alalla työskenteleisiin (vrt. Jokinen ym. 2011; Korhonen ym. 2009). Vaikka korkeakoulutettujen työttömyys on kasvanut, akateemisten heikentyneessä työmarkkinatilanteessa on ennen muuta kyse suhteellisesta huono-osaisuudesta, pettymyksestä korkeakoulutuksen lupauksiin. Koulutus kannattaa edelleen, vaikka akateemisten tietotyöntekijöiden etumatka muihin työntekijäryhmiin nähden on hieman kaventunut (Ojala & Hautaniemi 2012).

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Prekariaattia koskevat näkemykset ovat raflaavia. Ylittäessään uutiskynnyksen ne osaltaan pönkittävät työelämää koskevia stereotyyppioita ja myyttejä vahvistaen vaikutelmaa epävarmuuden kaikenkattavuudesta. Tämä vaikutelma on harha. Useimmat työmarkkinoiden yleistä rakennetta kuvaavat keskeiset trendit, kuten työsuhteiden kesto, työttömyysriski tai epätyypillisten työsuhdemuotojen yleisyys, eivät heijasta ylenpalttista epävarmuuden aikaa. Päinvastoin pysyvyyttä työmarkkinoilla on näissä kysymyksissä jotakuinkin saman verran kuin 1980-luvulla.

Työpaikkaakaan ei vaihdeta kuin paitaa. Neljä kymmenestä palkansaajasta on toiminut koko työuransa lähes samanlaisessa ammatissa, ja kaiken kaikkiaan suomalaispalkansaaja viihtyy yhden ja saman työnantajan palveluksessa vuosikymmenen verran (Lehto 2011). Tässä suhteessa suuria muutoksia ei ole tapahtunut viimeisen runsaan neljännesvuosisadan aikana.

Yllättävää kyllä työsuhteiden kesto on 1980-luvun tilanteeseen verrattuna hieman pidentynyt eikä työpaikkojen tuhoutumisvauhdissaakaan ole tapahtunut sanottavaa muutosta 1990-luvun alun jälkeen (Rokkanen & Uusitalo 2011). 1990-luvun lama oli poikkeus, jolloin työpaikan menettämisen riski kohosi, mutta tilanne normalisoitui 2000-luvun kuluessa.

Pitkäaikaiset työsuhteet muodostavat yhä palkkatyön normin. Emme usko, että Suomen tapauksessa viimeisin finanssikriisiksi kutsuttu taantuma olisi muuttanut ainakaan ratkaisevasti tätä asetelmaa, ja 2010-luvulla työmarkkinoilta poistuu enemmän työvoimaa kuin uutta tulee tilalle. Lopulta huomattavan vähän huomiota herättänyt havainto on, että objektiivisesti palkansaajien väliset sosioekonomiset erot eivät

ole ratkaisevasti kasvaneet 1990-luvun suuren laman jälkeen (Saari 2011).

Entä jos uutta onkin vain se, että epävarmuuden kokemus on yleistynyt lähinnä korkeasti koulutetuilla, jotka osaavat korottaa äänensä vääryyksiä vastaan tuntiessaan koulutukseen liitettyt lupaukset tyhjiksi? Tähänastinen tutkimus ei oikein tue tätäkään arviota. Korkeasti koulutetuilla on edelleen sekä subjektiivisten että objektiivisten piirteiden mukaan suhteellisesti vahvin työmarkkina-asema, kun tarkastellaan muuttaman viime vuosikymmenen aikaisia muutoksia (Blom & Melin 2012; Ojala & Hautaniemi 2011; 2012).

Heikki Taimion (2010) tavoin voimmekin kysyä, mistä on johtunut käsitys työn prekarisoinnista, kun tutkimus on kerran osoittanut, ettei työsuhteissa ole tapahtunut suuria muutoksia. Mahdollisesti epävarmuuden kokemus juontuu työn menettämisen henkilökohtaisista seurauksista. Voisiko olla niin, kuten Taimio pohtii, että elintason nousun myötä palkansaajat kaipaavat aikaisempaa enemmän pysyvyyttä työsuhteisiin, koska menetettävääkin on enemmän.

Selitys vaikuttaa uskottavalta, ainakin jos puhumme verrattain vakaassa palkkatyössä olevasta keskiluokasta. Kotitaloudet ovat entistä velkaantuneempia ja olemme oppineet pitämään kuluttamista itsestään selvytenä, ellei jopa suoranaista kansalaisvelvollisuutena. Työttömyyden ja tulotason romahduksen seurauksena olemassaolomme kuluttajakansalaisina vaarantuu.

Suomalainen prekariaattikeskustelu ei ole pystynyt järjestelmällisesti osoittamaan, mikä kotimaisilla työmarkkinoilla olisi merkittävästi heikentynyt ja mihin ajankohtaan verrattuna. Joitakin viitteitä epävarmuuden lisääntymisestä toki on. Analyysimme perusteella etenkin alueellistuneet työmarkkinat merkitsevät epävarmuutta vetovoimaisimpien talousalueiden ulkopuolella asuville. Samoin työmarkkinoille astuvien nuorten asemaan liittyy ongelmallista epävarmuuden kasautumista. Näihin kysymyksiin ei kuitenkaan liity ajallista eroa 1980-luvun tilanteeseen. Ainoa tutkimallamme ajanjaksolla kehittynyt muutos osoittaa, että naisille on kääntynyt 1990-luvulta lähtien jonkin verran miehiä enemmän yhtäaikaista epävarmuustekijöitä, mikä on huolestuttavaa, kun työvoimapolitiikan tehtävänä on edistää tasa-arvoa eikä

heikentää sitä. Koko työvoiman näkökulmasta voi myös muistuttaa 1990-luvun laman jäljiltä koholle jääneestä työttömyysasteesta, vaikkakin työttömyys on sitten 1990-luvun lamavuosien vähentynyt.

Toisaalta keskeinen muutos sijoittuu palkkatyössä ja sen ulkopuolella olevien ryhmien väliseen rajapintaan. Epävarmuus koskettaa ennen kaikkea heikossa työmarkkina-asemassa olevia työntekijöitä tai työtä etsiviä. Arvioita lyhytkestoisten työsopimusten, apuraha- tai freelancerityön sekä erilaisten tukityöllistämisen muotojen yleisyydestä on vaikea luoda. Näihin ryhmiiin kuuluvat ovat nykyisen työllisyys-, sosiaali- ja terveysturvan ulkopuolella tai ainakin muita ryhmiä heikommassa asemassa. Toisaalta näidenkin ryhmien osalta ei ole ollenkaan yksinkertaista osoittaa, että ajallinen muutos tai käänne huonompaan olisi tapahtunut. Anna Pärnäsén ja Hanna Sutelan (2011) mukaan uuden työn muodot näyttävät yhä koskettavan suhteellisen marginaalista osaa työvoimasta, joskin absoluuttisina lukumäärinä esimerkiksi freelancerityöntekijäjoukon koko kasvaa ripeästi. Toisaalta uuden työn ammatti- ja työntekijäryhmiä on ollut useita aiemminkin, niitä ei ole vain tilastojen tasolla eritelty eikä näin ollen tunnistettu.

Aikakäsityksen vajavuus on työn prekari-soitumista koskevan keskustelun erityinen ongelma. Etenkään tutkimuksessa, joka koskee yksilöiden kokemuksia, ajalliset muutokset eivät näy. Niin sanotun normaalityön – yksilön elämänsäkaaren mittaisen yhtenäisen työhistorian, mihin arvio työn prekari-soitumisesta herkästi vertautuu – aikakausi oli suhteellisen lyhyt. Palkkatyö viitenä päivänä viikossa on syntynyt vasta työlainsäädännön ja työehtosopimusten myötä. Tätä ennen säännönmukaisuutta ei juuri ollut, mikä merkitsi nykyistä paljon suurempaa työmarkkina-aseman ja työolosuhteiden epävarmuutta. Myös yhteiskunnan tukiverkot olivat kehittymättömiä.

Emme halua kyseenalaistaa laadullisilla menetelmillä saatuja työelämän tutkimuksen tuloksia, vaan muistuttaa niiden sidoksista kulloinkin valittujen haastateltavien kokemukseen sekä niiden ajallisesta rajallisuudesta. Esimerkiksi Juha Siltalan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* (2007) perustuu suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla koottuun haastatteluaineistoon. Teos kuvaa

elävästi ja pätevästi työntekijöiden tuntemuksia asemastaan työmarkkinoilla, mutta sen aikaa ja muutosta koskevia tuloksia tulkittaessa tulee muistaa, että haastateltavilla, kuten kenellä tahansa meistä, saattaa olla tapana katsoa työelämän kehitystä ja tulevaisuutta pikemmin epäluuloisesti kuin optimistisesti.

Prekariaattikeskustelussa työmarkkinoiden rakenteisiin ja makrotason tilastoihin nojaavan tutkimuksen ei arvioida kykenevän kuvaamaan kaikkein hienojakoisimman epävarmuuden tunkeutumista ihmisten elämään. Suomalaisten kyselytutkimusten valossa sanoisimme, että kyllä ne tarvittaessa kuvaavat sitäkin, kunhan mittarit eli kysymykset muotoillaan oikein. Esimerkiksi käyvät Tilastokeskuksen työolotutkimuksessa olevat, tässäkin artikkelissa käyttämämme subjektiivista todellisuutta ilmentävät mittarit.

2000-luvun aineistoissa on tiedusteltu vastaajan työhön kohdistuvia ennakoimattomia uhkia. Tulokset eivät tältä osin ole mairittelevia: kaksi viidestä palkansaajasta on 2000-luvulla epäilyt jotakin ennakoimatonta olevan tuloillaan, joskin kolme viidestä ei tällaista epäile (Lehto & Sutela 2008, 129). Tulosta ennakoimattomien uhkien yleisyydestä on vaikea suhteuttaa aikaan, koska vertailutieto ei ulotu 1990-lukua kauemmas. Konkreettisempia uhka-arvioita mahdollisesta työttömyydestä, lomauttamisesta tai irtisanomisesta koskeva tieto ulottuu työoloaikasarjojen alkuun vuoteen 1977 saakka. Kaiken kaikkiaan näiden uhkien kokeminen ei ole kolmessa vuosikymmenessä lisääntynyt palkansaajilla juuri ollenkaan (Lehto & Sutela 2008, 129). Toki uhkien ja muiden subjektiivisten ulottuvuuksien tutkimista varjostaa jälleen työoloaineiston rajautuminen palkansaajiin: mittareiden sijaan suurin tilastollisen työn tutkimuksen vaikeus liittyykin otantakysymyksiin.

Kokonaisuutena vaikuttaa siltä, että eteläeurooppalainen prekariaattikeskustelu on hivenen kriittikittä siirtynyt Suomeen. Eurooppalaisittain verrattuna suomalainen työikäinen on edelleen suhteellisen turvatussa asemassa sosiaaliturvan ja -palvelujärjestelmän suhteen silloin kun (palkka)työuralla on epäjatkuvuutta. Palkkatyön rajamailla paikkaansa ja toimeentuloaan hakevien asemaan ja sosiaaliturvaan on kuitenkin tärkeää hakea ratkaisuja.

KIITOKSET

Kiitämme Suomen Akatemiaa tutkimuksemme rahoittamisesta (hanke nro 133104).

LÄHTEET

- Alasoini, Tuomo (2010). *Mainettaan parempi työ. Kymmenen väitettä työelämästä*. Helsinki: EVA.
- Barbier, Jean-Claude (2008). There is more to job quality than 'precariousness': A comparative epistemological analysis of the 'flexibility and security' debate in Europe". In Muffels, Ruud J.A. (Ed.), *Flexibility and employment security in Europe* (pp. 31–50). Cheltenham: Edward Elgar.
- Beck, Ulrich (2000). *The brave new world of work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berardi, Franco "Bifo" (2006). *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Suom. Mikko Jakonen, Inkeri Koskinen, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen, Markus Termonen, Eetu Viren, Akseli Virtanen & Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Bergholm, Tapio (2011). Työyhteiskunta ja sukupuolijärjestelmän muutos 1945–2008. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.), *Työtä tekee mies, nainen* (s. 24–45). Jyväskylä: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas 24.
- Blom, Raimo & Melin, Harri (2012). Luokkien työprofiilit. Teoksessa Pyöriä, Pasi (toim.), *Työhyvinvointi ja organisaation menestys* (s. 195–210). Helsinki: Gaudeamus.
- Blom, Raimo & Melin, Harri & Pyöriä, Pasi (2001). *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bourdieu, Pierre (1999). *Vastatulel. Ohjeita uusliberalismin vastaiseen taisteluun*. Suom. Tiina Arppe. Helsinki: Otava.
- Elovainio, Marko & Heponiemi, Tarja (2011). Pätkätoista päivystykseen – epätyypillinen työ terveydenhuollossa. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.), *Työstä, jaksaa, joutaa. Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus* (s. 95–106). Helsinki: Gaudeamus.
- EK (2010). *Työelämän parantumisen paradoksi. Raportti työelämästä 2010*. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto.
- Florida, Richard (2005). *Luovan luokan esinmarsi. Miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää*. Suom. Jarmo Nousiainen & Maria Mikkonen. Helsinki: Talentum.
- General Intellect (2008). *Vasemmisto etsii työtä*. Helsinki: Like.
- Green, Francis (2006). *Demanding work. The paradox of job quality in the affluent economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Happonen, Mika & Nätti, Jouko (2000). Palkan saajien kokema työn epävarmuus ja epävarmuuden realisoituminen työttömyytenä. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim.), *Jaksaen ja joutaen. Artikkeleita työolotutkimuksesta* (s. 67–86). Helsinki: Tilastokeskus.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005). *Imperiumi*. Suom. Arto Häilä, Arto, Mika Ojakangas, Taina Rajanti, Olli Sinivaara, Akseli Virtanen & Jussi Vähämäki. Helsinki: WSOY.
- Harvey, David (1990). *The condition of postmodernity. An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.
- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005). *Odotus-tila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Hämäläinen, Ulla & Juutilainen, Vesa-Pekka (2010). Nuoret – duunissa vai MOLLissa? *Talous & Yhteiskunta*, 38(1), 22–29.
- Jokinen, Eeva & Könönen, Jukka & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.) (2011). *"Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Julkunen, Raija (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista*. Tampere: Vastapaino.
- Kalleberg, Arne L. (2008). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74(1), 1–22.
- Korhonen, Anna-Reetta & Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2006). Prekariaatti. Teoksessa Jakonen, Mikko & Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (toim.), *Uuden työn sanakirja* (s. 378–383). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Korhonen, Anna-Reetta & Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2009). *Paskaduunista barrikadille. Prekariaatin julistus*. Helsinki: Into Kustannus.
- Lehto, Anna-Maija (2011). Ovatko työurat muutoksessa? *Talous & Yhteiskunta*, 38(1), 4–14.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Marazzi, Christian (2006). *Pääoma ja kieli. Uudesta taloudesta sotatalouteen*. Suom. Riitta Kyllönen. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Myrskylä, Pekka (2012). *Alueellisten työmarkkinoiden muutos*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, työ ja yrittäjyys 1/2012.
- Nikunen, Minna (2012). Työ, perhe ja sukupuolten tasa-arvo: tapaus yliopisto. Teoksessa Pyöriä, Pasi (toim.), *Työhyvinvointi ja organisaation menestys* (s. 174–194). Helsinki: Gaudeamus.
- Ojala, Satu & Hautaniemi, Ari (2011). Työ täynnä uhkia ja mahdollisuuksia. Palkansaajien kokemuksia työmarkkina-asetmastaan sukupuolen, ikäluokan ja sosioekonomisen aseman mukaan 1984–2008. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Koskinen-Koivisto, Eerika (toim.), *Työtä tekee mies, nainen* (s. 138–178). Jyväskylä: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas 24.
- Ojala, Satu & Hautaniemi, Ari (2012). Tietotyöntekijän paremmat työmarkkinat? *Yhteiskuntapolitiikka*, 77. Ilmestyy.
- Pyöriä, Pasi (2006). Tietoyhteiskunta, tietotyö ja asiantuntijuus. Teoksessa Parviainen, Jaana (toim.), *Kollektiivinen asiantuntijuus* (s. 55–81). Tampere: Tampere University Press.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2011). Työn tekemisen uudet muodot ja tilastot. *Hyvinvointikatsaus*, 22(4), 49–54.
- Rodgers, Gerry & Rodgers, Janine (Eds.) (1989). *Precarious jobs in labour market regulation. The growth of atypical employment in western Europe*. Geneva: ILO.
- Rokkanen, Miikka & Uusitalo, Roope (2011). Katosivatko elinikäiset työpaikat? *Talous & Yhteiskunta*, 38(1), 16–21.
- Saari, Juho (2011). Eriarvoisuus kasvun ja työllisyyden Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 76(1), 76–84.
- Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka (2008). Joustavan huomisen varjossa? Teoksessa Heiskanen, Tuula & Leinonen, Minna & Järvensivu, Anu & Aho, Simo (toim.), *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen* (s. 78–108). Tampere: Tampere University Press.
- Sennett, Richard (2002). *Työn uusi järjestys eli miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Suom. David Kivinen ja Eine Kivinen. Tampere: Vastapaino.
- Sennett, Richard (2007). *Kapitalismin uusi kulttuuri*. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Siltala, Juha (2007). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia – mukana uudet huononnut. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. 2. uudistettu laitos*. Helsinki: Otava.
- Sipilä, Noora & Kestilä, Laura & Martikainen, Pekka (2011). Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka*, 76(2), 121–134.
- Standing, Guy (2009). *Work after globalization. Building occupational citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Standing, Guy (2011). *The precariat. The new dangerous class*. London: Bloomsbury.
- Taimio, Heikki (2010). Mistä näitä myyttejä oikein tulee? *Talous & Yhteiskunta*, 38(1), 3.
- Uusitalo, Roope (2001). Työmarkkinoiden kohtaanto. Teoksessa Ilmakunnas, Seija (toim.), *Työmarkkinat testissä* (s. 123–136). Helsinki: VATT-julkaisuja 30.
- Vosko, Leah F. & Zukewich, Nancy & Cranford, Cynthia (2003). Precarious jobs: A new typology of employment. *Perspectives*, 4(10), 16–26.
- Vähämäki, Jussi (2007). Prekarisaatio ja tietotyö. Teoksessa Kasvio, Antti & Tjäder, Johanna (toim.), *Työ murroksessa* (s. 243–277). Helsinki: Työterveyslaitos.
- Vähämäki, Jussi (2009). *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.
- Vähämäki, Jussi (2011). Tehdasasetusten palauttaminen. Teoksessa Jokinen, Eeva & Könönen, Jukka & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.), *”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa* (s. 163–189). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ylöstalo, Pekka & Jukka, Pirkko (2011). *Työolo-barometri. Lokakuu 2010*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Liite 1. Prekaarin työn mittarin osat ja keskinäinen korrelaatio.

1. Ylikoulutus on yhdistetty seuraavista mittareista:

(a) keski- tai korkea-asteen koulutus

(b) työn sisältö: vuoden 1984 aineistossa kysymykset ”Työhön sisältyy (i.) uusien asioiden oppimista ja (ii.) itsenäisiä ratkaisuja” sekä vuosien 1990–2008 aineistoissa ”Työhön sisältyy (i.) työn suunnitteluun osallistumista ja (ii.) omien ideoiden soveltamista”

Kaikissa kysymyksissä on ollut neliportaiset vastausvaihtoehdot ei koskaan / joskus / useimmiten / aina. Kysymykset on yhdistetty kahdeksanportaiseksi summamuuttujaksi, jonka neljä alinta luokkaa on luokiteltu tässä edustamaan rutiinivaltaista työtä. Rutiinipainotteista työtä teki luokituksen perusteella vajaa puolet vastaajista vuoden 1984 aineistossa, kolmannes vuonna 1990 ja neljännes vuosina 1997, 2003 ja 2008. Mittareiden ero vanhimmassa aineistossa on kontrolloitu vuoden 1990 aineistolla, jossa on kysytty kaikki neljä kysymystä: summamuuttujien jakaumat olivat lähes identtiset.

Olemme tulkinneet ne vastaajat ylikoulutetuiksi, jotka ovat saaneet keski- tai korkea-asteen koulu-

tuksen, mutta joiden työ on sisällöltään rutiinivaltaista.

2. Työttömyyttä kokeneisiin luettiin vastaajat, jotka olivat oman ilmoituksensa mukaan olleet vastausajankohtaa edeltävän viiden vuoden aikana työttömänä joko kerran tai useammin.

3. Epätyyppillinen työsuhte kattaa määräaikaisella työsuopimuksella työskennelleet 1980-luvulta lähtien ja lisäksi vuokratyösuopimuksella työskennelleet vuonna 2008. Osa-aikaiset työntekijät rajattiin ulkopuolelle.

4. Työmarkkinariskin pelko on kolmen uhkatekijän (koetaanko lomautus, irtisanominen ja/tai työttömyys uhkaksi) summa, josta on muodostettu kaksiluokkainen muuttuja (ei uhkia vs. kokee vähintään yhtä uhkaa).

5. Huonoiksi arvioituja uudelleentyöllistymismahdollisuuksia on mitattu seuraavalla kysymyksellä: ”Millaiset mahdollisuudet uskoisitte itsellänne olevan uuden työpaikan hankkimiseen: hyvät, kohtalaiset, vai huonot mahdollisuudet?”

Liitetaulukko 1. Korrelaatiot prekaariutta kuvaavien työn piirteiden välillä.

Spearmanin järjestyskorrelaatio	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Ylikoulutus	1,000				
(2) Työmarkkinariski toteutunut	,078	1,000			
(3) Epätyyppillinen työsuhte	,061	,326	1,000		
(4) Työmarkkinariskin pelko	,066	,293	,289	1,000	
(5) Huonot työllistymismahdollisuudet	,015	-,042	-,078	,052	1,000
N	19479	19479	19479	19479	19479